ΕΤΟΣ Δ΄. Ἐν Ἡρακλείῳ Κρήτης τῇ 15 Ἰουνίου 1914 ΑΡΙΘ. 182.

ΠΟΙΜΗΝ

ΕΒΔΟΜΑΔΙΑΙΟΝ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΟΝ ΚΗΡΥΓΜΑ

ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΝ

ΥΠΟ ΤΗΣ ΕΝ ΚΡΗΤΗι ΟΡΘΟΔΟΞΟΥ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ

ΔΑΠΑΝΗι ΤΩΝ ΜΟΝΑΣΤΗΡΙΑΚΩΝ ΤΑΜΕΙΩΝ ΚΡΗΤΗΣ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Η ΚΥΡΙΑΚΗ ΠΡΟΣΕΥΧΗ

ΟΜΙΛΙΑ ΙΔ΄.

ΤΟ ΔΕΥΤΕΡΟΝ ΑΙΤΗΜΑ

«*Ἐλθέτω ἡ βασιλεία Σου*».

Διὰ τοῦ πρώτου αἰτήματος τῆς Κυριακῆς Προσευχῆς, ᾐτησάμεθα ὅπως ἁγιασθῇ τὸ ὄνομά τοῦ Θεοῦ, ἤτοι γνωρίσωσι πάντες οἱ ἄνθρωποι τὸν ἀληθινὸν Θεὸν ἀγαπήσωσιν αὐτὸν καὶ αὐτὸν μόνον νὰ προσκυνῶσι, τιμῶσι καὶ δοξάζωσιν ὡς ἀληθινὸν Θεόν, διότι αὐτῷ μόνῳ προσήκει πᾶσα δόξα, τιμὴ καὶ προσκύνησις εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων.

Διὰ τοῦ δευτέρου ἤδη αἰτήματος αἰτούμεθα ὅπως ἔλθῃ ἐφ' ἡμᾶς ἡ ***βασιλεία τοῦ Θεοῦ,*** ἤτοι, παρακαλοῦμεν τὸν Θεὸν νὰ ἀναδείξῃ ἡμᾶς ἀξίους τῆς οὐρανίου αὐτοῦ βασιλείας, ἣν ἀπὸ καταβολῆς κόσμου ἡτοίμασε δι' ἡμᾶς. «*Ἐλθέτω ἡ βασιλεία σου*». Διὰ τοῦ αἰτήματος τούτου, ἄλλαις λέξεσι, δὲν παρακαλοῦμεν ἁπλῶς τὸν οὐράνιον ἡμῶν Πατέρα νὰ χαρίσῃ εἰς ἡμᾶς τὸν Παράδεισον, ἀλλὰ καὶ νὰ ἀναδείξῃ ταὐτοχρόνως ἡμᾶς ἀξίους τοῦ Παραδείσου, διότι οὗτος δίδοται μόνον εἰς ἐκείνους, ὅσοι διὰ τοῦ εὐσεβοῦς καὶ ἐναρέτου αὐτῶν βίου ἀναδεικνύονται ἄξιοι αὐτοῦ. Ἂς προβῶμεν λοιπὸν καὶ εἰς τὴν ἀνάπτυξιν καὶ ἑρμηνείαν καὶ τοῦ δευτέρου τούτου αἰτήματος τῆς Κυριακῆς Προσευχῆς.

Αἱ βασιλεῖαι τοῦ Θεοῦ Χριστιανοί μου ἀγαπητοί, κατὰ τὴν διδασκα-

λίαν τῶν Ἁγίων Γραφῶν καὶ τῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας εἶναι τρεῖς· ἡ βασιλεία τῆς φύσεως, ἡ βασιλεία τῆς χάριτος καὶ ἡ βασιλεία τῆς δόξης. Ἡ βασιλεία τῆς φύσεως εἶναι ἐκείνη, δι' ἧς ὁ Θεὸς ἀσκεῖ τὴν ἀπόλυτον αὐτοῦ κυριαρχίαν ἐπὶ πάντων τῶν κτισμάτων, βασιλεύει πάντων καὶ κυβερνᾷ τὰ πάντα ὡς ἀπόλυτος κύριος. Περὶ τῆς βασιλείας ταύτης ὁμιλεῖ ὁ ψαλμωδὸς ὅταν ἀναφωνεῖ· «*ἡ βασιλεία σου, βασιλεία πάντων τῶν αἰώ- » νων, καὶ ἡ δεσποτεία σου ἐν πάσῃ γενεᾷ καὶ γενεᾷ*». Ἡ βασιλεία τῆς χάριτος εἶναι ἐκείνη, δι' ἧς ὁ Θεὸς διευθύνει καὶ κυβερνᾷ τὰς ψυχὰς διὰ τῆς ἁγιαστικῆς αὐτοῦ χάριτος καὶ τῆς βοηθείας αὐτοῦ εἰς τὸ νὰ πράττωμεν τὸ ἀγαθὸν καὶ ἀποφεύγωμεν τὴν ἁμαρτίαν. Περὶ τῆς βασιλείας ταύτης ὁμιλεῖ ὁ Κύριος ἡμῶν ἐν τῷ Ἱερῷ Εὐαγγελίῳ λέγων· «*ἡ βασιλεία » τοῦ Θεοῦ ἐντὸς ὑμῶν ἐστιν*». Ἡ βασιλεία τέλος τῆς δόξης εἶναι ὁ Παράδεισος, ἐν ᾧ ὁ Θεὸς θὰ βασιλεύσῃ αἰωνίως ἐπὶ πάντας. Τὴν βασιλείαν ταύτην ᾐτεῖτο ὁ μετανοήσας λῃστής, ὅταν ἀτενίσας πρὸς τὸν ἐπὶ τοῦ Σταυροῦ κρεμάμενον Χριστὸν ἀνεβόησε, «*μνήσθητί μου, Κύριε, ὅταν » ἔλθῃς ἐν τῇ βασιλείᾳ σου*». Τὴν βασιλείαν ταύτην ἐκήρυξαν ὁ Πρόδρομος καὶ βαπτιστὴς τοῦ Σωτῆρος καὶ αὐτὸς οὗτος ὁ Σωτὴρ ὅταν ἀρχόμενος τοῦ ἑαυτοῦ κηρύγματος ἔλεγον πρὸς τὸν λαόν. «*Μετανοεῖτε, ἤγγικε » γὰρ ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ*».

Λοιπὸν ἐκ τῶν τριῶν τούτων βασιλειῶν περὶ τίνος πρόκειται ἐνταῦθα; Βεβαίως δὲν πρόκειται περὶ τῆς βασιλείας τῆς φύσεως, διότι ὁ παντοδύναμος καὶ παντοκράτωρ Θεὸς εἶναι ὁ ἀπόλυτος τῶν πάντων Κύριος. Ἡ βασιλεία αὐτοῦ δὲν ἔχει ὅρια. «*Ἡ βασιλεία αὐτοῦ πάντων δεσπόζει*». Ἐν τῇ σφαίρᾳ τῆς βασιλείας αὐτοῦ περιλαμβάνονται πάντες οἱ αἰῶνες. «*ἡ » βασιλεία αὐτοῦ βασιλεία πάντων τῶν αἰώνων*». Ἡ τοῦ Θεοῦ βασιλεία δὲν εἶναι ὁμοία μὲ τὴν τῶν ἐπιγείων βασιλέων, τὴν ὁποίαν περιορίζουσι γεωγραφικὰ ὅρια, τὴν ὁποίαν ἀποσυνθέτει καὶ διαλύει ὁ χρόνος μετ' ἀστραπιαίας ταχύτητος καὶ εὐκολίας καὶ τὴν ὁποίαν ἡ ἱστορία τοῦ κόσμου παρουσιάζει εἰς ἡμᾶς ὁμοίαν μὲ κολοσσιαῖον πίνακα ἐν ᾧ αἱ αὐτοκρατορίαι πίπτουσιν ἡ μία κατόπιν τῆς ἄλλης καὶ διαδέχονται ἡ μία τὴν ἄλλην. Ἡ θεία βασιλεία ἵσταται ἀκλόνητος ὑπεράνω τῶν ἐφημέρων τούτων βασιλειῶν, ὅπως ἡ κορυφὴ τοῦ ὄρους, ἥτις ἀκίνητος βλέπει τὸν κάτωθεν τῶν ἑαυτῆς ποδῶν διερχόμενον ποταμόν.

Ὁ προφήτης Ἡσαΐας διὰ νὰ περιγράψῃ τὴν τοῦ Θεοῦ Παντοδυναμίαν καταφεύγει εἰς μεταφορικὰς ἐκφράσεις τὰ μάλιστα τολμηράς, αἱ ὁποῖαι μεθ' ὅλα ταῦτα εἶναι κατώτεραι τῆς πραγματικότητος. «*Ὁ Κύ- » ριος*, λέγει, *ἐμέτρησε τῇ χειρὶ τὸ ὕδωρ, καὶ τὸν οὐρανὸν σπιθαμῇ, καὶ » πᾶσαν τὴν γῆν δρακί. Ἔστησε τὰ ὄρη σταθμῷ καὶ τὰς νάπας ζυγῷ.... » Πάντα τὰ ἔθνη ὡς σταγὼν ἀπὸ κάδου καὶ ὡς ῥοπὴ ζυγοῦ ἐλογίσθησαν, » ὡς σίελος λογισθήσονται.... Πάντα τὰ ἔθνη ὡς οὐδέν εἰσι, καὶ ὡς » οὐδὲν ἐλογίσθησαν*». Ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ δὲν γνωρίζει ὅρια. Κυβερνᾷ τὰς εἰς τὰ μᾶλλον ἀπομεμακρυσμένα ὕψη σφαίρας μετὰ τῆς αὐτῆς εὐκολίας, μεθ' ἧς καὶ τὰς εἰς κατωτέρας χώρας. Οἱ ἥλιοι τοῦ στερεώματος καὶ αἱ μυριάδες τῶν ἄστρων τὰ ὁποῖα χάνονται εἰς τὰς ἀβύσσους τοῦ ἀπείρου ὑπακούουσιν αὐτῷ μετὰ τῆς αὐτῆς προθυμίας, μεθ' ἧς καὶ ὁ κόκκος τῆς ἄμμου, τὸν ὁποῖον ἐλαφρὰ τοῦ ἀνέμου πνοὴ κινεῖ. Δύναταί τις πραγ-

ματικῶς νὰ ἀναφωνήσῃ μετὰ τοῦ ψαλμῳδοῦ, «*τοῦ Κυρίου ἡ βασιλεία*», καὶ μετὰ τοῦ μεγαλοφωνοτάτου τῶν προφητῶν Ἡσαΐου, «*Σὺ εἶ ὁ Θεὸς » μόνος πάσης βασιλείας τῆς οἰκουμένης*».

Τοιαύτη ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ· βασιλεία οἰκουμενική, βασιλεία καθολικὴ περιλαμβάνουσα πάντας τοὺς αἰῶνας, πάντας τοὺς τόπους, ἁπαξάπαντα τὰ δημιουργήματα. Τί λοιπὸν χρειάζεται ἡ εὐχή, ἡ αἴτησις τοῦ νὰ ἔλθῃ ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ; Ἡ ἔνδοξος αὕτη βασιλεία ὑπάρχει κατ' ἀνάγκην καὶ διαμένει πάντοτε καὶ πανταχοῦ ἀδιάσειστος καὶ ἀσάλευτος εἴτε εὔχεται καὶ αἰτεῖται ταύτην ὁ ἄνθρωπος, εἴτε ἀρνεῖται ταύτην, εἴτε καὶ βλασφημίας ἀκόμη ἐκσφενδονίζει κατ' αὐτῆς.

Λοιπὸν ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ, περὶ ἧς πρόκειται ἐνταῦθα, ἡ βασιλεία τὴν ὁποίαν αἰτούμεθα διὰ τοῦ δευτέρου αἰτήματος τῆς Κυριακῆς Προσευχῆς εἶναι ἡ βασιλεία τῆς δόξης, ἥτις πηγάζει, ἥτις ἐκπορεύεται ἐκ τῆς βασιλείας τῆς χάριτος. Διὰ τοῦ αἰτήματος «*ἐλθέτω ἡ βασιλεία σου*» αἰτούμεθα πρωτίστως τὴν οὐράνιον βασιλείαν. Ἐπειδὴ ὅμως διὰ νὰ φθάσῃ τις εἰς ταύτην ἀπαιτεῖται ἵνα πρότερον βασιλεύσῃ ἐν ἡμῖν ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ, διὰ τοῦτο διὰ τοῦ δευτέρου αἰτήματος τῆς Κυριακῆς προσευχῆς αἰτούμεθα παρὰ τοῦ Θεοῦ ἀμφοτέρας τὰς βασιλείας, καὶ τὴν βασιλείαν δηλονότι τῆς χάριτος καὶ τὴν βασιλείαν τῆς δόξης. Ἡ χάρις εἶναι ἡ πηγὴ τῆς δόξης, «*πηγὴ ὕδατος ἁλλομένου εἰς ζωὴν αἰώνιον*». Ἡ χάρις εἶναι τὸ σπέρμα τῆς δόξης· ἡ δόξα εἶναι ὁ στέφανος τῆς χάριτος καὶ ἡ ἀνάπτυξις, ἡ ἄνθησις, ἡ θαυμασία ἐκκόλαψις αὐτῆς ἐν τῷ οὐρανῷ.

«*Πάτερ ἡμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, ἐλθέτω ἡ βασιλεία σου*». Ἐλθέτω ἡ βασιλεία τῆς χάριτός σου ἐφ' ἡμᾶς! Ἀλλά, Χριστιανοί μου ἀγαπητοί, ὁποῖα τινα ἆρά γε αἰτούμεθα διὰ τοῦ αἰτήματος τούτου; Ἐν πρώτοις αἰτούμεθα, ὅπως ὁ Θεὸς βασιλεύῃ ἐντὸς ἡμῶν, βασιλεύῃ ἐν ἡμῖν διὰ τῆς ἑαυτοῦ χάριτος· ὅπως ἐμπνέῃ τὰ διανοήματα καὶ τὰς ἐπιθυμίας ἡμῶν, καθοδηγῇ τὰ βήματα ἡμῶν κατὰ τὸν χρόνον τοῦ ἐπὶ γῆς βίου ἡμῶν, καί, ἑνὶ λόγῳ, νὰ γένηται ἡ ψυχὴ τῆς ἡμετέρας ψυχῆς, ἡ ζωὴ τῆς ἡμετέρας ζωῆς καὶ τοῦτ' αὐτὸ ἡ οὐσία τῆς ἡμετέρας ὑπάρξεως.

Ταῦτα αἰτούμεθα παρὰ τοῦ ἐπουρανίου Πατρὸς ἡμῶν διὰ τοῦ δευτέρου αἰτήματος τῆς Κυριακῆς Προσευχῆς, νὰ ἔλθῃ ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ ἐφ' ἡμᾶς, νὰ ἔλθῃ δηλονότι καὶ σκηνώσῃ ἐν ἡμῖν ἡ βασιλεία τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ, ὅπως τῇ βοηθείᾳ αὐτῆς δυνηθῶμεν κατόπιν νὰ εἰσέλθωμεν εἰς τὸν Παράδεισον, εἰς τὴν βασιλείαν τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ. Ἀλλὰ πρὸς ἐπίτευξιν τῆς μόνης ἀληθινῆς ταύτης βασιλείας, τῆς διπλῆς βασιλείας τῆς χάριτος καὶ τῆς δόξης δὲν ἀρκοῦσι μόναι αἱ μηχανικαὶ εὐχαὶ καὶ αἱ αἰτήσεις, ἀλλ' ἀπαιτεῖται καὶ ἐργασία σύντονος καὶ ἐνδελεχής, ἡ ἐργασία τῆς ἀρετῆς. Ὀφείλομεν νὰ κοσμήσωμεν τὸν ἐπὶ γῆς βίον ἡμῶν μὲ πᾶν εἶδος ἀρετῆς καὶ καλῶν ἔργων, ὀφείλομεν νὰ βαδίζωμεν τὴν ὁδὸν τῆς Χριστιανικῆς τελειότητος, πιστῶς καὶ ἀπαρεγκλίτως διὰ νὰ γίνωμεν ἄξιοι τῆς βασιλείας τῆς χάριτος ἐπὶ τῆς γῆς καὶ τῆς βασιλείας τῆς δόξης ἐν οὐρανοῖς, διὰ νὰ γίνωμεν ἄξιοι νὰ ἀκούσωμεν καὶ ἡμεῖς κατὰ τὴν φοβερὰν ἐκείνην ἡμέραν τῆς Κρίσεως τῆς γλυκείας ἐκείνης τοῦ Σωτῆρος καὶ Κριτοῦ ἡμῶν φωνῆς· «*δεῦτε οἱ εὐλογημένοι τοῦ Πατρός μου κληρονομήσατε » τὴν ἡτοιμασμένην ὑμῖν βασιλείαν ἀπὸ καταβολῆς κόσμου*». Γένοιτο.

ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΑΙ ΟΜΙΛΙΑΙ

ΟΜΙΛΙΑ ΝΗ΄.

Η ΑΓΙΑ ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΑ (Α΄. ΩΣ ΘΥΣΙΑ ΑΙΝΕΣΕΩΣ ΚΑΙ ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΑΣ)

«Ὁ Κύριος Ἰησοῦς.... ἔλαβε τὸν ἄρτον καὶ εὐχαριστήσας ἔκλασε καὶ εἶπε· λάβετε φάγετε, τοῦτό μού ἐστι τὸ σῶμα, τὸ ὑπὲρ ὑμῶν κλώμενον. τοῦτο ποιεῖτε εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν (Α΄. Κορ. 11, 23. Λουκ. 22, 19. Ματθ. 26, 26. Μάρκ. 14, 22-24).

Ἀγαπητοὶ ἀδελφοί.—Ἡ Ἁγία Εὐχαριστία ἐκτὸς τῆς μυστηριακῆς ἰδιότητος ἐνέχει καὶ θυτικὸν χαρακτῆρα. Εἶναι δηλονότι ὄχι μόνον Μυστήριον, ἀλλὰ καὶ θυσία. Ὡς θυσία δὲ ἡ Ἁγία Εὐχαριστία ταυτίζεται κατ' οὐσίαν μὲ τὴν σταυρικὴν θυσίαν τοῦ Ἰησοῦ· ἐνῷ δὲ αὕτη ἀπελύτρωσε τὸ ἀνθρώπινον γένος, συμφιλιώσασα τὸν ἄνθρωπον μετὰ τοῦ Θεοῦ, ἡ θυσία τῆς Εὐχαριστίας ἀποβλέπει εἰς τὴν ἀτομικὴν οἰκειοποίησιν καὶ συμμετοχὴν τῶν σωτηρίων ἀποτελεσμάτων τῆς θυσίας τοῦ Γολγοθᾶ. Κατὰ ταῦτα ἡ θεία Εὐχαριστία ὡς θυσία πρὸς τὸν Θεὸν εἶναι μὲν κυρίως θυσία ἱλαστήριος, τελουμένη ὑπὲρ ζώντων καὶ τεθνεώτων· ἀλλ' εἶναι καὶ θυσία αἰνέσεως ἢ εὐχαριστίας, καὶ αἰτήσεως ἢ πρεσβείας, ὅπως τοῦτο θ' ἀποδείξωμεν σὺν Θεῷ δι' ἰδιαιτέρων διδαχῶν καὶ πρῶτον σήμερον ὁ λόγος θὰ διαλάβῃ περὶ τῆς Εὐχαριστίας ὡς θυσίας *αἰνέσεως* καὶ *εὐχαριστίας*.

Τί ἐννοοῦμεν, ἀγαπητοί, ὅταν λέγωμεν, ὅτι προσφέρομεν τὴν Ἁγίαν Εὐχαριστίαν ὡς θυσίαν αἰνέσεως καὶ εὐχαριστίας πρὸς τὸν Θεόν; Ὅτι ἡμεῖς οἱ Χριστιανοὶ ἀποβλέποντες εἰς τὰς ἀπείρους πρὸς ἡμᾶς εὐεργεσίας τοῦ φιλανθρωποτάτου Θεοῦ, καὶ μὴ ἔχοντες ἐξ ἑαυτῶν τίποτε τὸ ἀντάξιον, τὸ ὁποῖον νὰ δυνάμεθα νὰ προσφέρωμεν εἰς αὐτὸν πρὸς ἔκφρασιν τῆς ἀπείρου μας εὐγνωμοσύνης, τί κάμνομεν; Συνερχόμεθα εἰς τοὺς ἱεροὺς ἡμῶν ναοὺς καὶ ἐδῶ μετὰ πάσης εὐλαβείας προσφέρομεν εἰς τὸν Θεὸν τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν. «Τὰ σά, λέγει ὁ ἱεροτελεστὴς τῆς θυσίας ταύτης, τὰ σὰ ἐκ τῶν σῶν σοὶ προσφέρομεν κατὰ πάντα καὶ διὰ πάντα»· τὸ ὁποῖον ἰδοὺ τί σημαίνει. Ἐπουράνιε Θεέ! τὰ εἰς σὲ καὶ μόνον ἀνήκοντα τίμια ταῦτα Δῶρα, τὸ σῶμα δηλαδὴ καὶ τὸ αἷμα τοῦ Μονογενοῦς Υἱοῦ σου, τὰ ὁποῖα προέρχονται ἀπὸ σοῦ πάλιν διὰ τοῦ ἀγα-

πητοῦ Υἱοῦ σου, ταῦτα προσφέρομεν εἰς σὲ ὡς θυσίαν χάριν τῶν ὅσα ἔπαθεν ὑπὲρ ἡμῶν ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός· προσφέρομεν δὲ ταῦτα ἐπειδὴ δι' ἄλλου τρόπου ἀδυνατοῦμεν νὰ σὲ εὐχαριστήσωμεν διὰ τὰς μεγίστας εὐεργεσίας, τὰς ὁποίας ἐπροξένησες εἰς ἡμᾶς διὰ τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Μονογενοῦς Υἱοῦ σου. Θέλων δὲ καὶ ὁ λαὸς νὰ συμμετάσχῃ μετὰ τοῦ λειτουργοῦ εἰς τὴν ἔκφρασιν τῆς πρὸς τὸν Θεὸν εὐγνωμοσύνης, τί κάμνει; Καταβαίνει ἀπὸ τὰ στασείδια καὶ διὰ μέσου τῶν ψαλτῶν ψάλλει ἀργῶς καὶ μετὰ μέλους τὸ «Σὲ ὑμνοῦμεν, σὲ εὐλογοῦμεν, » σοὶ εὐχαριστοῦμεν, Κύριε, καὶ δεόμεθά σου, ὁ Θεὸς ἡμῶν». Σὲ ὑμνοῦμεν, λέγει, ὦ Θεέ, σὲ δοξολογοῦμεν, ἐπουράνιε Βασιλεῦ, ὁμολογοῦμεν καὶ κηρύττομεν τὰς εὐεργεσίας, τὰς ὁποίας ἐλάβομεν παρὰ σοῦ τοῦ εὐσπλάγχνου καὶ παναγάθου Πατρός, εἰς σὲ μόνον προσφέρομεν τὴν λατρείαν καὶ τὴν δέησιν ἡμῶν.

Ὅπως λοιπὸν ὁ Κύριος ἡμῶν πρὸ τοῦ παραδώσῃ τὸ Μυστήριον τῆς Εὐχαριστίας ηὐχαρίστησε προηγουμένως καὶ ηὐλόγησε τὸν Οὐράνιον αὐτοῦ Πατέρα, τοιουτοτρόπως καὶ ὁ ἱερεὺς πρὸ τῆς ἀναγνώσεως τῆς εὐχῆς, κατὰ τὴν ὁποίαν ἁγιάζονται τὰ δῶρα, ἐκφράζει τὴν εὐχαριστίαν του πρὸς τὸν Θεὸν καὶ Πατέρα τοῦ Κυρίου, Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, προσκαλεῖ δὲ συγχρόνως καὶ τὸν λαὸν νὰ ἑνώσῃ καὶ αὐτὸς τὰς εὐχαριστίας του. «Εὐχαριστήσωμεν, λέγει, τῷ Κυρίῳ», καὶ ὁ χορὸς ἐξ ὀνόματος τοῦ ἐκκλησιάσματος ἀπαντᾷ· «ἄξιον καὶ δίκαιον». ἤτοι εὐχαριστοῦντες οἱ πιστοὶ τὸν Κύριον, ἄξιον πρᾶγμα πράττομεν καὶ δίκαιον· ὁ δὲ Θεὸς ὄχι ἁπλῶς δίκαιον, ἀλλ' ὑπὲρ τὸ δίκαιον ποιῶν, ὅπως ἑρμηνεύει Κύριλλος ὁ Ἱεροσολύμων, εὐηργέτησεν ἡμᾶς καὶ μᾶς ἠξίωσε τόσων μεγάλων ἀγαθῶν.

Ποῖαι δὲ εἶναι αἱ ἄπειροι ἰδιότητες καὶ εὐεργεσίαι, ἕνεκα τῶν ὁποίων ὀφείλομεν νὰ ὑμνῶμεν, νὰ δοξολογῶμεν, νὰ προσκυνῶμεν καὶ νὰ εὐχαριστῶμεν πάντοτε καὶ πανταχοῦ τὸν Θεόν; Ταύτας ἀπαριθμεῖ ὁ ἱερεὺς δι' ἰδιαιτέρας μυστικῆς εὐχῆς, ἥτις ἐμπνευσμένη ὑπὸ τῆς βαθυτέρας εὐλαβείας, καὶ συντεταγμένη μὲ τὰς ὡραιοτέρας ἑλληνικὰς λέξεις, ἀποτελεῖ ἕνα θαυμάσιον ὕμνον πρὸς τὸν Θεόν. «Ἄξιον, λέγει, καὶ δίκαιον σὲ ὑμνεῖν, σὲ » εὐλογεῖν, σὲ αἰνεῖν, σοὶ εὐχαριστεῖν ἐν παντὶ τόπῳ τῆς δεσποτείας σου», ἤτοι πανταχοῦ ὅπου ὡς παντοδύναμος ὑπάρχεις. Διὰ τί δὲ εἶναι δίκαιος ὁ ὕμνος οὗτος καὶ ἡ εὐλογία, καὶ ὁ ἔπαινος καὶ ἡ εὐχαριστία; «Σὺ γάρ, » ἐξηγεῖ ὁ ἴδιος, σὺ γὰρ εἶ Θεὸς ἀνέκφραστος, ἀπερινόητος, ἀόρατος, ἀκα- » τάληπτος, ἀεὶ ὤν, ὡσαύτως ὤν». Ἀλλὰ μόνος ὁ Θεὸς Πατὴρ εἶναι ἀνεξήγητος, ἀκατάληπτος, αἰώνιος καὶ ἀμετάβλητος; «Σύ, προσθέτει, ὁ Πα- » τὴρ καὶ ὁ Μονογενής σου Υἱὸς καὶ τὸ Πνεῦμά σου τὸ ἅγιον». Καὶ ταῦτα μὲν εἶναι αἱ ἰδιότητες αἱ θεῖαι, αἱ ἀνήκουσαι ἐξ ἴσου εἰς τὸν Πατέρα, τὸν Υἱὸν καὶ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα. Τί δὲ ἔπραξεν ὑπὲρ ἡμῶν τῶν ἀνθρώπων ὁ Θεός, διὰ τὸ ὁποῖον ὀφείλομεν ἰδιαιτέρως νὰ τὸν εὐγνωμονῶμεν ἀπείρως; Διότι μᾶς ἔπλασεν ἐκ τοῦ μηδενός, καὶ ἀφοῦ ἐπέσαμεν ἕνεκα τῆς ἁμαρτίας τῶν πρωτοπλάστων, μᾶς ἐσήκωσε πάλιν, μετεχειρίσθη τὰ πάντα διὰ νὰ μᾶς ἀναβιβάσῃ εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ νὰ μᾶς χαρίσῃ τὴν μέλλουσαν ζωήν. «Σὺ ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι ἡμᾶς παρήγαγες, καὶ » παραπεσόντας ἀνέστησας πάλιν, καὶ οὐκ ἀπέστης πάντα ποιῶν, ἕως » ἡμᾶς εἰς τὸν οὐρανὸν ἀνήγαγες, καὶ τὴν βασιλείαν σου ἐχαρίσω τὴν

» μέλλουσαν». Δι' ὅλα ταῦτα εὐχαριστοῦμέν σοι τῷ Θεῷ Πατρὶ καὶ τῷ Μονογενεῖ σου Υἱῷ καὶ τῷ Πνεύματί σου τῷ Ἁγίῳ εὐχαριστοῦμεν, λέγω, δι' ὅλας τὰς θείας εὐεργεσίας, τὰς ὁποίας γνωρίζομεν καὶ δι' ἐκείνας τὰς ὁποίας ἀγνοοῦμεν, διὰ τὰς φανερὰς καὶ τὰς ἀφανεῖς δωρεάς, τὰς ὁποίας ἔκαμες πρὸς ἡμᾶς. Εὐχαριστοῦμέν σοι καὶ διὰ τὴν ἀναίμακτον ταύτην θυσίαν, τὴν ὁποίαν κατηξίωσες νὰ δεχθῇς, ἐκ τῶν χειρῶν ἡμῶν, καίτοι πέριξ τοῦ θρόνου σου ἵστανται χιλιάδες ἀρχαγγέλων καὶ μυριάδες ἀγγέλων, τὰ Χερουβὶμ καὶ τὰ Σεραφεὶμ ἑξαπτέρυγα, πολυόμματα, μετάρσια (αἰθέρια), πτερωτά, τὰ ὁποῖα ψάλλουν, καὶ βοῶσι, καὶ κράζουσι, καὶ ἀπαγγέλλουν τὸν ἑξῆς ὕμνον «Ἅγιος, Ἅγιος, Ἅγιος Κύριος Σαβαώθ. » Πλήρης ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ τῆς δόξης σου». Ἅγιε, λέγει, καὶ Πανάγιε καὶ Ἁγίων Ἁγιώτατε Θεέ, Κύριε ὅλων τῶν ἐπουρανίων Δυνάμεων. Πάντα τὰ οὐράνια σώματα, τὰ ἀπειράριθμα καὶ ἀπειρομεγέθη, καὶ ἡ γῆ ἡμῶν ἡ μικρὰ σχετικῶς καὶ περιωρισμένη, εἶναι πλήρη, γεμάτα ἐκ τῆς δόξης σου, ἐκ τοῦ μεγαλείου, ἐκ τῆς σοφίας καὶ τῆς παντοδυναμίας σου. «Ὡσαννὰ ἐν τοῖς Ὑψίστοις» ἔστω δεδοξασμένος ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ὁ ἐλθὼν εἰς τὸν κόσμον, ἵνα συμφιλιώσῃ τὸν ἄνθρωπον μετὰ τοῦ Θεοῦ. «Εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι Κυρίου· ὡσαννὰ ἐν τοῖς Ὑψίστοις».

Τοιουτοτρόπως ἀπαντᾷ ἡ ἐπίγειος Ἐκκλησία εἰς τὸν ἀγγελικὸν ἐκεῖνον ὕμνον, ὑμνοῦσα τὸν Σωτῆρα Χριστὸν διὰ τοῦ αἴνου, τὸν ὁποῖον ἔψαλαν εἰς αὐτὸν ἐν Ἱερουσαλὴμ οἱ ἀθῶοι παῖδες. Μὴ ἀρκούμενος δὲ ὁ ἱερεὺς εἰς τὴν σύντομον ταύτην ἐπευφημίαν τῶν παίδων, ἑνόνει τὸν ὕμνον αὐτοῦ μετὰ τῶν ἀγγελικῶν Δυνάμεων καὶ εὐχαριστεῖ τὸν Θεὸν διὰ τὴν μεγάλην αὐτοῦ ἀγάπην, ἕνεκα τῆς ὁποίας ἀπέστειλεν εἰς τὸν κόσμον τὸν μονογενῆ αὐτοῦ Υἱὸν πρὸς σωτηρίαν τῶν εἰς αὐτὸν πιστευόντων· ἐν τέλει δὲ ἀφηγεῖται ὁ αὐτὸς ἱερεὺς πῶς ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός, ἀφοῦ ἐτελείωσεν ὅλον αὐτοῦ τὸ σωτήριον ἔργον, συνέστησε τὸ μυστήριον τῆς Ἁγίας Εὐχαριστίας.

«Μετὰ τούτων, λέγει χαμηλοφώνως, μετὰ τούτων καὶ ἡμεῖς τῶν μακα-» ρίων (τῶν Ἀγγελικῶν) Δυνάμεων, Δέσποτα φιλάνθρωπε, βοῶμεν καὶ » λέγομεν. Ἅγιος εἶ (εἶσαι) καὶ Πανάγιος Σὺ (ὁ Θεὸς Πατὴρ) καὶ ὁ Μονο-» γενής σου Υἱὸς καὶ τὸ Πνεῦμά σου τὸ Ἅγιον. Ἅγιος εἶ (εἶσαι ὁ Θεὸς » Πατὴρ) καὶ Πανάγιος καὶ μεγαλοπρεπὴς ἡ δόξα σου, ὅς (ὅστις) τὸν κό-» σμον σου οὕτως ἠγάπησας, ὥστε τὸν Υἱόν σου τὸν Μονογενῆ δοῦναι, » ἵνα πᾶς ὁ πιστεύων εἰς αὐτὸν μὴ ἀπόλλυται (μὴ καταδικάζηται εἰς » κόλασιν), ἀλλ' ἔχῃ ζωὴν αἰώνιον· ὅς (ὅστις Μονογενὴς Υἱός σου) ἐλθὼν » (πράγματι εἰς τὸν κόσμον) καὶ πᾶσαν τὴν ὑπὲρ ἡμῶν οἰκονομίαν πλη-» ρώσας (ἐκπληρώσας ὅλην τὴν βουλὴν τοῦ Θεοῦ χάριν τῆς σωτηρίας » ἡμῶν τῶν ἀνθρώπων) τῇ νυκτὶ ᾗ παρεδίδετο (τὴν νύκτα τῆς παραδό-» σεως αὐτοῦ), μᾶλλον δὲ ἑαυτὸν παρεδίδου (αὐτὸς τὸν ἑαυτόν του παρέ-» διδεν) ὑπὲρ τῆς τοῦ κόσμου ζωῆς, λαβὼν ἄρτον ἐν ταῖς ἁγίαις αὐτοῦ » καὶ ἀχράντοις καὶ ἀμωμήτοις (καθαραῖς) χερσίν, εὐχαριστήσας (τῷ Θεῷ » Πατρὶ) καὶ εὐλογήσας (δοξολογήσας τὸν Θεόν), ἁγιάσας (τὸν ἄρτον), » κλάσας (κόψας αὐτὸν εἰς τεμάχια) ἔδωκε τοῖς ἁγίοις αὐτοῦ Μαθηταῖς » καὶ Ἀποστόλοις εἰπών, Λάβετε φάγετε· τοῦτό μού ἐστι τὸ σῶμα τὸ » ὑπὲρ ὑμῶν κλώμενον, εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν. Ὁμοίως καὶ τὸ ποτήριον

» (ἔδωκε τοῖς Μαθηταῖς) μετὰ τὸ δειπνῆσαι (μετὰ τὸ δεῖπνον) λέγων. Πίετε » ἐξ αὐτοῦ (τοῦ Ποτηρίου) πάντες· τοῦτό ἐστι τὸ αἷμά μου τὸ τῆς Και- » νῆς Διαθήκης (τὸ τῆς νέας συμφωνίας μεταξὺ Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων) τὸ » ὑπὲρ ὑμῶν καὶ πολλῶν ἐκχυνόμενον εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν».

Τοιουτοτρόπως, ἐὰν προσέξωμεν εἰς τὴν ἐξέλιξιν τῆς ἱερᾶς Λειτουργίας, παρατηροῦμεν ὅτι τὸ μέρος αὐτῆς κυρίως τὸ μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ Συμβόλου τῆς Πίστεως μέχρι τοῦ ἁγιασμοῦ τῶν Τιμίων Δώρων εἶναι ἔξοχος αἶνος καὶ διάθερμος εὐχαριστία πρὸς τὴν Ἁγίαν Τριάδα διὰ τὰς ἀπείρους πρὸς ἡμᾶς εὐεργεσίας αὐτῆς. Ἰδοὺ διατί εἴπαμεν, ὅτι ἡ θεία Εὐχαριστία εἶναι καὶ θυσία αἰνέσεως καὶ εὐχαριστίας. Ὅτι δὲ μετὰ τοιούτων αἴνων καὶ βαθυτάτων εὐγνωμοσυνῶν τελεῖται ἀνέκαθεν ἡ θεία Λειτουργία, τοῦτο μανθάνομεν ὄχι μόνον ἀπὸ τὴν Λειτουργίαν τοῦ Χρυσοστόμου, τοῦ Μεγάλου Βασιλείου καὶ τοῦ Ἀδελφοθέου Ἰακώβου, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὰ συγγράμματα τῶν Χριστιανῶν τῆς ἀποστολικῆς καὶ τῆς ἀρχαιοτάτης ἐν γένει Χριστιανικῆς ἐποχῆς. Καὶ ἀνεφέραμεν ἄλλοτε τὸ ὄνομα τοῦ φιλοσόφου καὶ μάρτυρος καὶ ἀπολογητοῦ τοῦ Χριστιανισμοῦ Ἰουστίνου. Οὗτος ἐμαρτύρησεν εἰς τὰ 160 περίπου. Ἰδοὺ δὲ πῶς περιγράφει εἰς μίαν του ἀπολογίαν πρὸς τὸν αὐτοκράτορα τῆς Ρώμης τὰς συνάξεις τῶν συγχρόνων του Χριστιανῶν καὶ τὴν τέλεσιν τῆς Ἁγίας Εὐχαριστίας. Κατὰ πᾶσαν Κυριακήν, λέγει, ὅλοι οἱ Χριστιανοὶ οἱ μένοντες εἰς τὰς πόλεις ἢ εἰς τὰ χωρία συνέρχονται εἰς τὸ αὐτὸ μέρος· καὶ κατὰ πρῶτον ἀναγινώσκονται κατὰ τὴν σύναξιν ταύτην τὰ ἱερὰ συγγράμματα τῶν Ἀποστόλων ἢ τῶν Προφητῶν «μέχρις ἐγχωρεῖ», ἐφ' ὅσον εἶναι δυνατόν. Ἔπειτα δέ, ἀφοῦ παύσῃ τὴν ἀνάγνωσιν ὁ ἀναγινώσκων, ὁ προεστὼς τῆς Ἐκκλησίας, ἤτοι ὁ Ἐπίσκοπος ἢ ὁ πρεσβύτερος νουθετεῖ καὶ προτρέπει τοὺς παρισταμένους νὰ μιμῶνται τὰ καλὰ ταῦτα παραδείγματα τῶν ἁγίων Γραφῶν. Κατόπιν δὲ τοῦ κηρύγματος τούτου σηκονόμεθα ὅλοι ὁμοῦ ἀπὸ τὰ καθίσματά μας καὶ προσευχόμεθα πρὸς τὸν Θεόν· Ἀφοῦ δὲ παύσωμεν ἡμεῖς τὴν προσευχὴν ταύτην, προσφέρεται εἰς τὸν προεστῶτα ἄρτος καὶ οἶνος καὶ ὕδωρ, καὶ ὁ προεστὼς τότε ἐν τῇ προσφορᾷ ταύτῃ ἀναπέμπει ἐπίσης ἰδιαιτέρας εὐχὰς καὶ εὐχαριστίας πρὸς τὸν Θεόν, αἵτινες διαρκοῦσιν ἐπὶ πολύ· καὶ ὁ λαὸς ἐπευφημεῖ λέγων τὸ Ἀμήν. Ἔπειτα γίνεται ἡ διάδοσις καὶ ἡ μετάληψις *τῶν εὐχαριστηθέντων*· ἤτοι τῶν ἁγιασθέντων δώρων ὑπὸ ἑνὸς ἑκάστου ἐκ τῶν παρόντων Χριστιανῶν, εἰς δὲ τοὺς ἀπόντας πέμπεται ἡ θεία Εὐχαριστία διὰ τῶν διακόνων.

Τί ἀπεδείχθη λοιπὸν ἐξ ὅσων εἴπαμεν σήμερον περὶ Ἁγίας Εὐχαριστίας; Ὅτι οἱ λόγοι τῆς συστάσεως αὐτῆς, σύμφωνα μὲ τοὺς ὁποίους ὁ Κύριος ἡμῶν, πρὸ τοῦ νὰ δώσῃ εἰς τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ νὰ μεταλάβωσιν, *εὐχαριστεῖ* τὸν Θεὸν καὶ *δοξολογεῖ* αὐτόν, οἱ λόγοι οὗτοι μαρτυροῦσιν ὅτι ἡ θεία εὐχαριστία πρέπει νὰ θεωρῆται ὑφ' ἡμῶν καὶ ὡς θυσία δοξολογίας καὶ εὐχαριστίας πρὸς τὸν Θεόν. Τί ἄλλο ἀκόμη; Ὅτι καὶ αἱ ἔγγραφοι ἀρχαῖαι Λειτουργίαι ἀρχίζουν καὶ τελειόνουν μὲ τὴν δοξολογίαν τοῦ Θεοῦ καὶ παραχωροῦν μέγα μέρος ἐν τῷ μεταξὺ εἰς τὴν εὐχαριστίαν πρὸς τὸν Θεόν. «Εὐλογημένη ἡ βασιλεία τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ » Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν » αἰώνων». Μὲ τὴν δοξολογίαν ταύτην ἄρχεται ἡ θεία Λειτουργία· πρὸ

τοῦ δηλαδὴ ἀνοίξωμεν τὸ στόμα μας νὰ ὑποδείξωμεν εἰς τὸν Θεὸν τὰς ἀνάγκας ἡμῶν, ἡ Ἐκκλησία, διδάσκει ἡμᾶς, ὅτι τὸ πρῶτον θέμα τῶν προσευχῶν μας πρέπει νὰ εἶναι ἡ δόξα τοῦ Θεοῦ, διὸ καὶ μᾶς προσκαλεῖ ἐν πρώτοις νὰ εὐλογήσωμεν καὶ ἀνυμνήσωμεν τὸ ὑπερύμνητον καὶ ὑπερευλογημένον ὄνομα τοῦ ἐν Τριάδι Θεοῦ· καὶ τοῦτο ὄχι τόσον διὰ νὰ προδιαθέσωμεν ὑπὲρ τῶν ἑαυτῶν μας τὴν εὔνοιαν τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ μᾶλλον διὰ τί; Διὰ νὰ προετοιμάσωμεν τοὺς ἑαυτούς μας καταλλήλως, ὥστε νὰ δεχθῶμεν προθύμως τὴν θείαν δωρεὰν τῆς Ἁγίας Εὐχαριστίας. «Εἴη τὸ » ὄνομα Κυρίου εὐλογημένον ἀπὸ τοῦ νῦν καὶ ἕως τοῦ αἰῶνος»· μὲ τὴν δοξολογίαν πάλιν ταύτην τερματίζεται ἡ ἀναίμακτος ἱερουργία. Ἀλλὰ μήπως ἡ ὅλη ἐκτέλεσις τοῦ μυστηρίου δὲν γίνεται μὲ εὐχάς, περιστρεφομένας εἰς τὴν δόξαν καὶ εὐχαριστίαν τοῦ Θεοῦ; Διότι ἐκτὸς τῶν δοξολογιῶν καὶ τῶν ἐκφράσεων τῆς εὐγνωμοσύνης ἡμῶν, τὰς ὁποίας ἀνελύσαμεν καὶ ἐξηγήσαμεν ἀνωτέρω, τί ἄλλο εἶναι καὶ τὰ οὕτω καλούμενα Τυπικὰ ἐν τῇ Λειτουργίᾳ παρὰ ὕμνοι καὶ δοξολογίαι καὶ εὐχαριστίαι πρὸς τὸν Θεόν; «Εὐλόγει, λέγει, ἡ ψυχή μου τὸν Κύριον. Εὐλογητὸς εἶ, Κύριε. » Εὐλόγει ἡ ψυχή μου τὸν Κύριον, καὶ πάντα τὰ ἐντός μου τὸ ὄνομα τὸ » ἅγιον αὐτοῦ». «Αἴνει, λέγει, ἡ ψυχή μου τὸν Κύριον· αἰνέσω Κύριον » ἐν τῇ ζωῇ μου· ψαλῶ τῷ Θεῷ μου ἕως ὑπάρχω».

Βλέπετε λοιπόν, ἀγαπητοί, ὅτι ἐρχόμενοι εἰς τὴν Ἐκκλησίαν κατὰ τὴν Κυριακὴν καὶ τὰς ἄλλας ἑορτὰς ἔχομεν νὰ ἐκτελέσωμεν σπουδαῖόν μας θρησκευτικὸν καθῆκον, ἀκόμη καὶ ὅταν δὲν εἴμεθα ἕτοιμοι νὰ μεταλάβωμεν τῶν ἀχράντων Μυστηρίων; Ποῖον δὲ εἶναι τὸ καθῆκόν μας τοῦτο; Νὰ συμμετάσχωμεν εἰς τὴν δημοσίᾳ καὶ ἀπὸ κοινοῦ ἔκφρασιν τῶν ὀφειλομένων εὐχαριστιῶν καὶ δοξολογιῶν μας πρὸς τὸν Θεόν, τῶν ὀφειλομένων καὶ χάριν τῆς τελουμένης Λειτουργίας, τὴν ὁποίαν ἐδέχθη ἐκ τῶν χειρῶν ἡμῶν, καὶ χάριν καὶ τῶν λοιπῶν αὐτοῦ πρὸς ἡμᾶς ἀμετρήτων εὐεργεσιῶν, καὶ χάριν τέλος τῶν ἀπειρομεγέθων αὐτοῦ ἰδιοτήτων. Ἄς ἐρχώμεθα λοιπὸν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, ὁσάκις γίνεται ἡ θεία Λειτουργία, διὰ νὰ ὑμνῶμεν καὶ δοξολογῶμεν τὸν ὑπερτέλειον Θεὸν καὶ διὰ νὰ εὐχαριστῶμεν τὸν μέγιστον Εὐεργέτην μας. Τοῦτο ὅταν πράττωμεν, δεικνύομεν ὅτι ἔχομεν αἴσθησιν καὶ ἀντίληψιν τῶν μεγίστων τοῦ Θεοῦ δωρεῶν καὶ τελειοτήτων. Εἶναι δὲ γνωστὸν ὅτι ἄνθρωποι ἐνασμενίζοντες εἰς δοξολογίας καὶ προσευχὰς πρὸς τὸν Θεόν, ὁμοιάζουν περισσότερον τοὺς ἀγγέλους, τῶν ὁποίων τὸ κυριώτερον εἶναι νὰ προσκυνοῦν καὶ νὰ δοξολογοῦν τὸν Θεόν, ψάλλοντες τὸ «Ἅγιος, Ἅγιος, Ἅγιος Κύριος Σαβαώθ, πλή» ρης ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ τῆς δόξης σου. Δὸς καὶ ἡμῖν, ὦ Θεέ, «ἐν ἑνὶ » στόματι καὶ μιᾷ καρδίᾳ δοξάζειν καὶ ἀνυμνεῖν τὸ πάντιμον καὶ μεγα» λοπρεπές ὄνομά σου τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύ» ματος, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων». Ἀμήν!